

RECENZIJOS

MONOGRAFIJA APIE FILOSOFIJOS
IR LITERATŪROS GIMINYSTĘ¹

Prieš keletą metų neoficialiame pokalbyje J. Baranova prasitarė, kad nėra didesnio malonumo už rašymą. Tiesą sakant, buvau sužavėtas ir priblokštas ne tik dėl šios ištarnos asimetrijos R. Barthes'o minčiai apie skaitymo malonumą (net erotinį). Visai kitaip apie rašymą atsiliepią A. Šliogeris (kurio filosofijos apmąstymui J. Baranova pelnytai skiria daug dėmesio): jis mieliau nerašytų nei rašytų. Tokiais atvejais prisimenu M. Bulgakovą, kuris „tempias save už plaukų prie rašomojo stalo“. Rašymas daug kam siejasi su disciplina, prievarta savęs atžvilgiu, geriausiu atveju – kasdieniu įpročiu.

Po kelerių metų paaiškėjo, kas vienai rašiliausių mūsų filosofų teikė malonumą – rašymas apie filosofijos ir literatūros sąsajas. Reikia pripažinti, kad tema – sena kaip ir pati filosofija. Vieni seniausių Graikijos filosofinių tekstų (Empedoklio, Leukipo) parašyti poetine forma (hegzametru), o Platonas (*Jona*) ir Aristotelis (*Poetika*) poetikai paskyrė po veikalą. Ne tik Aristotelis, bet ir Kantas, Hegelis, Schopenhaueris labai vertino žodžio meną – poeziją ir jos sąsajas su filosofija. Poklasikinės filosofijos pranašo F. Nietzsche's filosofavimas neatsiejamas nuo jo poetinės laikyenos, kurią išreiškia tiek temų pasirinkimas (*Tragedijos gimimas*), tiek alegorinis (*Štai taip kalbėjo Zaratustra*) ar aforistinis stilius (*Stabų saulėlydis*). Vėlyvasis Heideggeris ne tik skyrė kelias knygas poezijos filosofinei (egzistencinei) interpretacijai (*Pakeliui į kalbą*, *Hölderlino poezijos aiškinimai*), bet suformavo ypatingą filosofavimo dramaturgiją, artimą poetinei. Tiek A. Camus, tiek J. P. Sartre'as kūrė ne tik filosofinius, bet ir grožinius tekstus, kurie maitino vienas kitą, t. y. buvo rašytojai plačiąja prasme. Postmoderniame

mąstyme (J. Derrida, G. Bataille'aus, R. Barthes'o, J. Deleuze'o, J.-L. Nancy) yra ryškus retorikos atgimimas. Net I. Kanto „kanceliarinė“ kalba suponuoją tam tikrą stilių, kuris „savotiškai žavus“ (G. Figalis), t. y. vertintinas poetiniais kriterijais. Lietuvoje A. Šliogerio tekstai liudija, kaip mąstymas ir gimtoji kalba turtina vienas kitą.

J. Baranova filosofijos ir literatūros sąsajas skleidžia dvejopai: nagrinėdama minėtus (ir nemintus) filosofus kaip rašytojus ir rašytojų tekstų filosofinius aspektus. Itin daug dėmesio sutelkdama į postmodernizmą, autorė pabrėžia (skyriuje *Filosofas ir rašytojas*), kad filosofijos ir literatūros ribos vis labiau išsitrina šiuolaikiniame mąstyme. Vis dėlto įdomiausia yra įtampa (jei ne priešprieša) tarp skirtingų – kuriančios ir mąstančios – vienos asmenybės pusių (skyriuje *Filosofas ar rašytojas?*). Autorė parodo, kad tai – kūrybinė įtampa. Kraštutinis atvejis – G. Bataille'aus, kuris slapyvardžiu pasirašinėjo savo erotinius romanus. Drauge tai – puikus grobis psichoanalitikams, kuriems taip pat nesvetimas kūrybingumo klausimas.

Kelių rašytojų kūryba tapo daugelio mąstytojų svarstymų objektas. J. Baranova analizuoja dviejų iš jų – M. Prousto ir F. Kafkos – kūrinius (skyriuje *Rašytojas kaip filosofas*). Čia susidaro trikampis: rašytojų kūrybą interpretuoja filosofai (J. Kristeva, J. Deleuze'as, R. Rorty's, M. Blanchot, J. Derrida), nagrinėjami J. Baranovos, kuri pateikia savo interpretaciją minėtų rašytojų kūrybos atžvilgiu.

Dvi rašytojų ir filosofų poros – F. Dostojevskis, E. Levinas ir L. Tolstojus, M. Heideggeris – susidarė dėl temų bendrumo ir filosofų apeliacijos į rašytojus. Neatsitiktinai tiek E. Levinas, tiek

M. Heideggeris – puikūs žodžio bei stiliaus meistrai. J. Baranova temines sąsajas nagrinėja įvairiais aspektais (skyriuje *Rašytojas ir filosofas*). Drauge tai tampa lieptas į originaliausią ir, mano galva, svariausią knygos skyrių (*Šių laikų rašytojas Lietuvoje: filosofinis žvilgsnis*). Viena, autorė siekia apibrėžti postmodernią lietuvių literatūrą. Drauge šis fonas – šiuolaikinė lietuvių literatūra (nebūtinai postmoderni) – tampa postmodernaus mąstymo refleksijos lauku. Antra, autorė nukreipia savo filosofinį žvilgsnį į palyginti naują (bent jau Lietuvoje) reiškinių – esė, kuris iš prigimties yra bene arčiausiai filosofijos. Ta proga J. Baranova kelia filosofinius tapatumo, tikrumo, kitybės klausimus. Tačiau svarbiausia

tai, kad autorė duoda visiškai naują toną Lietuvos filosofijos padangėje, kupinoje nevisavertiskumo kompleksų (dar viena tema psichoanalitikams). Tai, kad Lietuvos filosofai skaito bet ką, tik ne savo kolegų kūrinį, cituoja bet ką, tik ne lietuvių autorius, liudija jų nepasitikėjimą savo filosofine aplinka, kurioje jie patys tarpsta. J. Baranova, priešingai, skaito, cituoja ir rašo (drįstu teigti – iš čia rašymo malonumas) ne tik apie mūsų bendražygius, bet ir apie „mažuosius“ filosofų brolius – eseistus. Tai ne tik liudija aukštą filosofavimo kultūrą, bet ir filosofinę brandą. Kai turėsime tokių pavyzdžių daugiau, galėsime kalbėti apie subrendusią Lietuvos filosofiją.

Dr. Tomas Kačerauskas